

VOORAFGAAND BERICHT

Waarde lezer

Onroerend erfgoed dekt vele ladingen. Een kasteel, kerk, villa, een historische dorpskern zijn voor de hand liggende voorbeelden. Archeologisch erfgoed is dat soms wat minder. Maar wat met een boom, een dreef of boomgaard? Wat met de restanten van oude hagen van weleer? Deze houtige beplantingen zijn óók erfgoed. Ze illustreren oude tradities of getuigen van bepaalde technieken of beheersvormen. Ze werpen een blik op bepaalde rituelen of vormen van bijgeloof of vertellen ons meer over hoe een landschap gegroeid is. Vaak gaat dit levend erfgoed hand in hand met bouwkundig erfgoed en is er sprake van een waardevol ensemble. Denken we maar aan lindebomen bij kapellen of de erfbeplanting van een hoeve. Over dit 'groene' erfgoed, dit 'levendig erfgoed', dit 'houtig' erfgoed gaat dit nummer. We hopen alvast dat dit themanummer u warm zal maken voor het houtig erfgoed in onze streek. We wensen u veel leesplezier toe.

De redactie

5-STERREN GROEN ERFGOEDLOCATIES TE ICHTEGEM: POELKEMVELD EN WATERBEEKBOS

Het Poelkemveld, gelegen aan de Ruidenbergstraat te Ichtegem, bestaat uit een deel domeinbos van het Agentschap Natuur en Bos van de Vlaamse overheid en een deel privaatbos. Tot nader order is het bos zelf ontoegankelijk voor het publiek.

Ooit was het landschap een volledig bebost terrein, behorende tot het Wijnendalebos. Tegenwoordig is het domein gelegen in een Europees beschermde zone. Het Poelkemveld volgt dus de habitatrichtlijn die bescherming biedt aan een aantal kwetsbare leefgebieden van planten- en diersoorten binnen Europa.

Pas in de loop van de 19de eeuw is na veel ontbossingen de landschappelijke structuur ontstaan. Poelkemveld verwijst dan ook naar deze ontbossingen en een 'veld'-landgebruik. Relicten daarvan zijn te zien in het opduiken van heischrale vegetaties op de zandige hoogtes. Struikheide, tormentil en pijpenstrootje zijn er herinneringen aan. Op diezelfde zandige delen situeert zich naaldbepanting met dennen van maar liefst 80 jaar oud. Het beheer is er dus vooral op deze soort gericht, aangezien het bos dreigt af te sterven ten gevolge van de klimaatverandering. Sinds de jaren 90 wordt er ingezet op omvorming tot loofhout.

Naast de oudere naaldbepantingen krijgen jongere aanplanten in het bos een middelhoutbeheer: dit is een historische vorm van bosbeheer die nog in de streek (bijvoorbeeld in Wijnendale) zeer goed herkend kan worden en als levend erfgoed geldt. Deze beheersvorm bestaat erin om jonge bomen in terugkerende cycli af te zagen en te doen herschieten als hakhout, op enkele

bomen na. De bomen die blijven staan, worden de oude, landschappelijk mooie bomen van het bos met brede, lage kronen.

Belangrijk in dit bos en de omgeving is het vallei-systeem van de Waterhoenbeek. Langs deze beek zijn er zeldzamere vegetaties te zien of restanten van oude beheersvormen (bijvoorbeeld hakhout van es). De zwarte specht en marterachtigen gebruiken het bos als halte tussen Wijnendalebos en Edewallebos. Ook reeën houden van de rust en zijn er alom aanwezig. Eikenpage, een minder gekende bosvlinder, floreert er.

Voor wilde dieren is Poelkemveld niet voor niets een schakel en stapsteen tussen de bossen en de kleine natuurgebieden in de buurt. Er wordt dan ook met de nodige aandacht gezorgd voor het beheer en behoud van de volledige omgeving.

Lees dit artikel verder
op pagina 4

© Luc Danneels

'T VRIJBOOMPJE VAN OUDENBURG

In Oudenburg prijkt aan de kruising Ettelgemsestraat-Vrijboomstraat, nabij de oude gemeentegrens met Ettelgem, een mooie linde. Ze luistert naar de naam 't Vrijboompje (in het Oudenburgs: tVrieboomptje). De opslag aan de stamvoet wijst op een zomerlinde. De boom ondervindt stress omdat een groot stuk van de grond rondom de voet verhard is. Daardoor ontwikkelt ze kleinere bladeren dan normaal. Ze heeft een aanzienlijke stamomtrek van ruim twee meter. Dergelijke stamomtrek is niet zo uitzonderlijk want de linde is een relatief snelle groeier. Navraag bij de bewoners die in de omgeving van de boom wonen, leert dat de boom minstens 60 jaar oud moet zijn. Hoog in de stam bevindt zich een klein, eenvoudig kapelletje in hout met een Onze-Lieve-Vrouwebeeldje met kind erin. Dit kapelletje werd na de heraanleg van het kruispunt in 1998 tegen de boom bevestigd.

De eerste vermelding van een bijzondere boom op deze plaats dateert uit 1674, toen er sprake was van een onse lieve vrouwe boomken op de plaats waar vroeger een kapelletje stond. Ook in het jaar 1718 is er sprake van een Onze-Lieve-Vrouweboom. Het is pas later, in de 20ste eeuw en wellicht ook al vroeger, dat men van 't Vrijboompje spreekt. Uit de historische bronnen kunnen we dus afleiden dat er vóór 1674 een kapelletje stond dat wellicht aan Onze-Lieve-Vrouw was gewijd en dat nadien een boom werd geplant die de Onze-Lieve-Vrouwverering voortzette.

De plaatsnaam 't Vrijboompje verwijst naar een oud gebruik. Iemand die kon ontsnappen van aan het galgenveld - op zo'n kwart kilometer ten oosten van de huidige splitsing - en de boom met het Onze-Lieve-Vrouwebeeldje aan de kruising Ettelgemse-

straat-Vrijboomstraat kon bereiken was een vrij persoon. Dit verhaal zou een kern van waarheid kunnen bevatten: kapellen en andere vrijplaatsen beschermen vluchtters tegen vervolging. Opvallend is dat vele bewoners in Oudenburg, zelfs de oudere bevolking die etymologische verklaring niet meer kennen.

Wouter Dhaeze

BEWARING UITZICHT 'POGGIO VAN KOEKELARE' DOOR VERVANGING KNOTWILGEN

De Koekelareberg staat lokaal bekend als de 'Poggio van Koekelare'. Wat een prachtige klim als je van het dorpscentrum komt! Niet enkel vanuit fysiek oogpunt - over een afstand van 800 meter klim je er 19 - maar ook visueel, want aan beide zijden van de weg sieren knotwilgen het landschap.

Tijdens een vergadering van de Koekelaarse Adviesraad Leefmilieu (KALM) in 2020 werd aangekaart dat Koekelare oog diende te hebben voor dit waardevolle erfgoed. Er werd toen voorgesteld om op drie locaties knotwilgen te behouden. De bekendste locatie is de Swytswal. Op de kaarten van Ferraris (tweede helft van de 18de eeuw) zie je de Swytswal al met bomen. Dat waren vermoedelijk ook knotwilgen, maar niet dezelfde van nu. Knotwilgen hebben namelijk een lagere

levensverwachting dan bijvoorbeeld eiken en een periodieke vervanging is dus noodzakelijk.

In samenwerking met het Regionaal Landschap Westhoek werd op twee verschillende momenten door twee verschillende personen een studie uitgevoerd naar de staat van de knotwilgen. Hieruit bleek dat meerdere knotwilgen in slechte staat verkeerden. Op basis van deze studie werd een plan van aanpak opgemaakt en besproken tijdens een vergadering van de KALM. Volgens het plan gebeurt de heraanplant in verschillende fases gespreid over meerdere jaren, wat het behoud van de biodiversiteit ten goede komt. Er komen ook 16 extra bomen bij op plaatsen waar knotwilgen waren verdwenen. De nieuwe aanplant heeft ook een hogere stam, zodat er geen hinder is voor het verkeer.

In het centrum van Bovekerke en van Zande tref je ook nog rijen knotwilgen aan. Helaas verdwijnen ook hier een aantal van deze bomen. Nochtans helpen knotwilgen het beeld van een landbouwgemeente te typeren. De KALM adviseerde de gemeente onder meer om bij de aanleg van het nieuwe fietspad langs de Zandestraat, Sint-Andriesstraat en Schouttetenstraat in Koekelare een aantal wil-

gen te voorzien nabij het centrum van Zande. Wist je trouwens dat de Swytswal met haar knotwilgen onderdeel is van zowel de Koekelarebergwandeling, het Tijn- en Nelepad, de Te-Gekke-Tramstatieroute, Vive le Vélo, de Krekedalroute als van fietsknooppunten 31 en 61?

Patrick Claeys

© Patrick Claeys

UIT DE OUDE DOOS

Westhoek Verbeeldt HEU023506751

De broers Demeds baatten de Driekonin-genhoeve uit in de leperstraat in Kortemark. In 1966 plantten ze een rij zeldzame populieren (Serotina Erecta) rondom hun land. Op de foto zie je Jules Demeds tijdens een snoeibeurt van één van de populieren. De kronen van deze bomen hield men eerder klein om zo kwalitatief timmerhout te leveren.

- 16 OKTOBER 2022 -

DAG VAN DE TRAGE WEG

Gidsentocht in het vernieuwde
landschapspark Stationsput Ichtegem

Start: 10.00 u Parking Stationsput Spoorwegstraat
Einde: 11.30 u Fietsinrijpunt in het vernieuwde landschapspark (inclusief drankje!)

Deelname: gratis
Inschrijven: Gratis tot 11 oktober 2022 via milieu@ichtegem.be

Wandeling langs trage wegen
van Kortemark

Start: 14.00 u
Info: De route voor die dag zal enkele dagen op voorhand terug te vinden zijn op de facebookpagina van toerisme Kortemark: www.facebook.com/toerisme.kortemark

Deelname: gratis
Meer info: 051 56 61 08 of toerisme@kortemark.be

HET PARK ‘DE MOTE’: GROEN ERFGOED MET TOEKOMST

Achter het Koekelaars gemeentehuis ligt het park ‘De Mote’, een voormalig kasteelpark van ongeveer 4 ha groot. Het is een mooie omgeving met heel wat mogelijkheden. Zo zijn er onder meer een visvijver, tal van sportterreinen, speelweiden, een cafetaria, een skatepark én een uitgebreide speeltuin met onder meer een vogelnest-schommel voor kinderen met een beperking en een speeltorencombinatie met vier torens waarvan de grootste 7 meter hoog is. De wandelweg die het speelplein achter de sporthal scheidt van het bospark De Mote is ingericht als hinkelpad.

kinderen hoop op een betere toekomst bezorgden (relatie met het Fransmansmuseum) en anderzijds naar koning Boudewijn aan wie de tuin een eerbetoon is.

Het bospark omvat meer dan 25 loofboomsoorten, ideaal voor wie een herbarium wil aanleggen. In de loop der jaren werd het gedeelte bospark ook anders benut. Waar vroeger de klemtoon op ‘wandelen’ lag, komen nu ook ‘gezin, educatie en avontuur’ meer aan bod. Zo is er sedert 2018 de gezinszoektocht ‘De legende van het Motespook’ die je het bospark en de Tuin van de hoop op een verrassende en speelse wijze laat ontdekken. In het najaar van 2022 wordt door Westtoer een picknickzone ingericht die ook toegankelijk zal zijn voor rolstoelgebruikers. Bovendien zorgt Regionaal Landschap Westhoek voor de aanleg van een avontuurlijke zone met onder meer levende wilgenconstructies en wordt de groenzone zo ‘natuurlijker’ en beleavingsvol.

Patrick Claeys

SPREEKWOORDELIJK ONROEREND ERFGOED

De bomen groeien niet tot in de hemel ~ waarschuwing tegen al te hoge verwachtingen

Er zijn wel hoger bomen geveld ~ er zijn wel vreemder dingen gebeurd

Een boompje opzetten over iets ~ iets uitgebreid bespreken (1)

Een boompje opzetten ~ een gezellig praatje houden onder vrienden of kennissen (2) Ontleend aan het ‘jassen’ waarbij men in de vorm van een boompje aantekent hoeveel slagen iedere partij gewonnen heeft

Oude bomen verplant je niet ~ voor oude mensen is het niet goed om te verhuizen

Jonge rijzen kan men buigen, maar oude bomen niet ~ het is moeilijk om oude gewoonten af te leren

Aan de vruchten kent men de boom ~ het karakter van de ouders toont zich in hun kinderen

Hoge bomen vangen veel wind ~ personen van aanzien staan aan allerlei kritiek, laster of vervolging bloot

Hij ziet door het bos de bomen niet ~ door te veel te letten op de bijzonderheden, heeft hij geen kijk op het geheel

Een boom valt niet met de eerste slag ~ een groot werk komt niet in eens tot stand (1)

Een boom valt niet met de eerste slag ~ wie ziek is, heeft altijd kans op herstel (2)

Men kent de boom aan zijn schors, maar de man niet aan zijn vel ~ de mensen zijn niet wat ze schijnen

Van de beste boom komen ook vernepen vruchten ~ goede ouders kweken niet altijd goede kinderen

Eikels worden bomen ~ kinderen worden groot

Oude bomen buigt men niet ~ het is moeilijk oude gewoonten af te leren

PDPO-PROJECT HOUTIG ERFGOED

Het Regionaal Landschap Houtland en Polders en de Intergemeentelijke Onroerend erfgoeddiensten Raakvlak en Polderrand startten in het voorjaar van 2021 een groot-schalig PDPO-project waarbij bomen en struiken met erfgoedwaarde in 10 gemeenten in kaart worden gebracht. Het betreft markante bomen en struiken die iets kunnen vertellen over de geschiedenis en de oude gebruiken van onze streek.

Het project Houtig erfgoed wordt gerealiseerd met steun van het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling

Doe-boekje (8-12 jaar)

Ken jij het verschil tussen bomen en struiken? Of weet jij graag wat meer over boomgaarden? Kleur je graag prenten in of leer je liever bomen determineren aan de hand van hun bladeren? Met het doe-boekje over het houtig erfgoed leer je allerlei weetjes en maak je kennis met het houtig (of levend) erfgoed in de regio. Afwisselend kan je spelletjes en leuke opdrachten uitvoeren. Het doe-boekje is gratis te downloaden op de website van Polderrand.

ErfgoedApp

Tegelijk lanceren we een nieuwe digitale tour op de ErfgoedApp. Met de tour ‘Fietsen langsheen waardevol houtig erfgoed in Gistel’ kom je meer te weten over bijzondere plekjes in Gistel.

GEGROEIDE TIJD

Al in de lagere school werd ons over de jaarringen van een boom verteld. Als je ze telde, wist je hoe oud de boom was. En daarmee was toen de kous af...

Die jaarringen bevatten nochtans een schat aan informatie die niet alleen over de boom zelf iets vertelt, maar ook over het klimaat op het moment dat die jaarring gevormd werd.

Een jaarring bestaat in feite uit twee delen: de lentegroei en de zomergroei. De zomergroei is smaller dan de lentegroei. Snel groeiende bomen zoals de populier hebben brede jaarringen, bij de eik zijn de jaarringen smaller.

De opeenvolging van de ringen heeft een bepaald patroon. De soort speelt een mindere rol, het

patroon is hetzelfde. Dit patroon is even uniek als onze vingerafdruk.

Door de recente stormen zijn nogal wat bomen omgewaaid en reeds opgeruimd. Op de overblijvende stomp kan je de jaarringen zien en is het makkelijk om een beeld te vormen van de groei van de boom. Duidelijk zichtbaar zijn de gevolgen van de laatste droogtejaren. Na een droog jaar zijn de jaarringen behoorlijk smal, bij extreme droogte is het zelfs mogelijk dat er geen ring gevormd wordt.

Om het aantal jaarringen te kennen is het niet noodzakelijk de boom te vellen. Tegenwoordig doet men een kernboring. Met een holboor wordt een kern uit de boom gehaald en kan men zo het aantal ringen tellen. De ontstane opening wordt onmiddellijk met een stop afgedicht zodat de boom

geen schade ondervindt.

Het patroon van de verschillende opeenvolgende ringen is uniek in een bepaalde regio en kan gebruikt worden voor datering van oude houten stukken, bijvoorbeeld een lijst van een schilderij. Er wordt een tijdlijn opgesteld die gemakkelijk honderd jaar, soms duizenden jaren ver kan gaan. Ideaal dus bij houten (kunst)voorwerpen waarvan men de juiste ouderdom niet kent.

Een toemaatje: aan de hand van de jaarringen heeft men de levensduur van onze inheemse boomsoorten kunnen vaststellen: een eik kan 1000 à 1500 jaar worden, een tamme kastanje 2000 à 4000 jaar, een taxus 2000 à 5000 jaar, een linde 1000 à 1500 jaar.

Leopold Dewulf

UNIEKE HAKHOUTSTOVEN IN ROKSEM

Langs de Ossenweg in Roksem, niet ver van de Witte Molen, ligt een uniek bewaarde en vrij gave houtwal met zomereik. Deze houtwal bevindt zich op de perceelsgrens ten westen van het woonhuis Ossenweg 6. Ze bestaat uit een zestal hakhoutstoven met telkens twee of drie zware telgen, waarvan de dikste 240 à 260 cm meten, wat hen brengt op een leeftijd van ongeveer 80 à 90 jaar oud. Een stoof is het onderste deel

van een boom die herhaaldelijk van zijn takken wordt ontdaan voor de winning van hakhout. Dat kan op werkhoogte kort boven de grond gebeuren, maar ook hoger. Vroeger was er veel vraag naar dit hout dat vooral als geriefhout werd gebruikt. De historische context en de grote zeldzaamheid maken deze locatie meteen één van de toplocaties van houtig erfgoed in Oudenburg.

Eric Cosyns en Wouter Dhazez

KORTEMARK: 51°01'32" NB 03°00'58" OL

Jean Massart (1865-1925), botanicus en tevens professor aan de ULB, had een bijzondere interesse voor de samenhang tussen geografie en plantengroei, ook wel de geobotanica genoemd. Hij wordt als een van de grondleggers van dit vakgebied beschouwd. Tussen 1904 en 1911 fotografeerde hij honderden locaties in België die hij selecteerde vanuit strikt wetenschappelijke overwegingen. Zijn belangstelling ging daarbij niet enkel uit naar natuurlijke landschappen. Ook cultuurlandschappen en de interactie tussen mens en landschap konden hem bekoren. Waar het Massart om ging, was om de samenhang tussen de natuurlijke vegetatie of een cultuur enerzijds en de geografie van een site anderzijds zo goed mogelijk in beeld te brengen.

Op 26 juli 1911 hield Massart halt in Kortemark, meer specifiek op de plaats met coördinaten 51°01'32" noorderbreedte en 03°00'58" oosterlengte en hij fotografeerde er de vallei van de Krekelseek. Het beeld werd nadien opgenomen in de publicatie “Les aspects de la végétation en Belgique” waar het van een korte omschrijving werd voorzien. Met deze publicatie poogde Massart om die landschappen te identificeren die dringend bescherming nodig hadden om zo een spoor van het biologisch en geologisch erfgoed van België voor toekomstige generaties te bewaren. Wat Massart toont, is een heel kleinschalig doch diversifieerd landschap, met vooraan een vlasput voor het roten* van vlas. Rondom de put ziet men populieren en vlasstrooisels. Op het middenplan, tussen de Krekelseek en de kleine akkers, bevinden zich een landweg en gracht. De kegels net achter het aardappelveld - vlaskapelletjes - dienen om het vlas te drogen. Op de achtergrond merkt men verder nog een hoeve op, samen met een populierenrij en een deels tot struweel** uitgegroeide haag. Uiterst rechts op de foto tenslotte, aan de rechterzijde van de landweg ziet men een ondiepe greppel en een recent gekapte houtkant.

Het oeuvre van Massart heeft een heel grote documentaire waarde en is bijzonder geschikt voor herfotografie. Verschillende foto's van Massart werden nadien dan ook opnieuw gefotografeerd. Dat gebeurde een eerste maal in 1980 door Georges Charlier in opdracht van de botanicus Leo Vanhecke, een tweede maal in 2003-2004 door Jan Kempenaers in opdracht van het VAI (Vlaams Architectuurstudie) en een laatste maal in 2014 door Michiel De Cleene, ditmaal in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen en Labo S. De fotoreeksen laten duidelijk zien hoe het landschap doorheen de jaren is geëvolueerd en zich heeft getransformeerd. Toen Charlier in 1980 naar de vallei van de Krekelseek trok en er exact dezelfde plek fotografeerde die eerder door Massart op plaat was vastgelegd, viel dan ook een heel ander landschap te bespeuren. De kleine percelen

© Jean Massart, ter beschikking gesteld door UGent

hadden plaatsgemaakt voor grote weilanden en veel kleine landschapselementen, waaronder de populieren en de zijlsloot, waren niet meer aanwezig. De houtkant rechts van de weg was vervangen door een jongere beplanting. De transformatie van akkerbouw naar groot-schalige veeteelt was reeds aangevangen en zou zich in de jaren nadien verder voltrekken, niet alleen in Kortemark maar ook elders in Vlaanderen. Kleine landschapselementen zoals hagen, boomgaarden, aarden wegen, poelen, ... verdwenen hierdoor sluipenderwijs. Het verdwijnen van verschillende vormen van houtige beplanting en van andere traditionele landschapsmerken bedreigt niet enkel de landschapskwaliteit maar tast ook de streekidentiteit aan en heeft een impact op de gevoeligheid en betekenis van plekken.

Gelukkig zijn er de laatste decennia heel wat initiatieven genomen die een kentering in de transformatie van het landschap beogen of zelfs een herstel van het landschap nastreven. Ook de oprichting van verschillende Regionale Landschappen kadert in die beweging. Zo zijn de doelstellingen van een regionaal landschap onder meer de bevordering van het streekeigen karakter, natuurbehoud en -beheer, herstel en aanleg van kleine landschapselementen. Keren we nog even terug naar de Krekelseek. Toen Michiel De Cleene in 2014 dezelfde plek nogmaals vereeuwigde, bleek er in het landschap weinig veranderd te zijn. Enkel de bomen aan de rechterzijde van de straat, waren inmiddels gekapt. Aan de linkerzijde van de straat werden nieuwe knotwilgen aangeplant, een actie van het toenmalige Regionaal Landschap IJzer & Polder (heden Regionaal Landschap Westhoek). De aanplant van inheemse soorten en zo veel mogelijk autochtoon genetisch materiaal wordt dan ook zo veel mogelijk gepromoot.

Joke Meerkens & Simon Aneca

* roten: blootstellen van vlasstengels aan water om de vrijgekomen vezels te kunnen gebruiken in de textielindustrie.

** struweel: een struweel is een begroeiing waarin struiken dominant en aspectbepalend zijn.

© Georges Charlier, Jan Kempenaers en Michiel De Cleene

Sint-Maria spreekt van tussen 't groen van d'oude linde

Hoogverheven aan de linde
haast verscholen in het groen
volg ik reeds zovele jaren
uwe levensgang en doen.
'k zag U als een kleine jongen
biddend met uw handjes saam
naast uw moeder op het bankje
rein nog zonder smet of blaam.
'k hoorde' U vragen: "Lieve Vrouwe
zorg voor mij, voor va en moe,
maak dat ik in heel mijn leven
nimmer toch, U leed aan doe".
j' hebt gezongen met de meester
en de jongens van uw klas
aan de voet van d'oude linde
wist ge toen hoe blij ik was?
'k heb geluisterd naar de bede
uit uw reine kinderhart
'k heb gewaakt over U mijn jongen
U gespaard van leed en smart.
maar de jaren zijn vervlogen
'k volgde U door straat en kroeg
waart gij dan die plek vergeten
waar ge mij om bijstand vroeg?
'k zag U door het leven zwerven
zoekend naar genot en vreugd
dacht ge dan nooit meer aan 't bankje
waar je knielde in uw jeugd.
aan de boom prijkt nog mijn beeldje
badend in het lindegroen
en beneden wacht nog 't bankje
alles bleef er zoals toen.
eens toch komt ge weer mijn jongen
maar dan opgegroeid als man
en ik zal er U ontvangen
zoals een moeder dat slechts kan.
kom dan later met uw kinderen
gelijk uw lieve moeder deed
'k zal U troosten zoals vroeger
in uw kommer en uw leed.
zijt ge oud en grijs geworden
bid godsvruchtig dan en vroom
voor het lieve vrouwenbeeldje
aan de oude lindeboom.

Emiel Stellamans (1918 - 1996)

KNOTBOMEN

In het PDPO-project houtig erfgoed gaan we samen met vrijwilligers op zoek naar bijzondere erfgoedwaardige bomen. Dit is een intensieve klus, waar teleurstellingen vaak aan de orde zijn. Vele bijzondere bomen met erfgoedwaarde zijn in de laatste 70 jaar immers verdwenen. Denk bijvoorbeeld aan oude hoogstam-boomgaarden, kapelbomen, nagelbomen, welkomstbomen,... vormen van houtig erfgoed die in de regio zeer schaars zijn geworden.

Er is echter één type houtig erfgoed dat we niet inventariseren: knotbomen in landbouwgebied. Ons landschap is nog duizenden van deze knotbomen rijk zodat de inventarisatie ervan al vlug de draagkracht van het PDPO-project zou overstijgen.

Knotbomen zijn een goed voorbeeld van houtig erfgoed, omdat ze een duidelijke afdruk zijn van onze cultuur op bomen. Ze reflecteren prima bepaalde aspecten van het vroegere leven. Momenteel maken velen van ons zich zorgen over de beschikbaarheid en de prijs van aardgas. Vóór de komst van elektriciteit en gas als brandstof maakten mensen zich ook zorgen over hout en in mindere mate over turf. Zorgen voor voldoende brandhout nodig voor verwarming en koken was een prioriteit. In de late middeleeuwen

bleven echter heel weinig bossen over, waardoor men op zoek moest naar houtoogst uit andere bronnen.

Daarom werden langs weides en akkers bomenrijen aangeplant. Deze werden op een hoogte van ongeveer twee meter regelmatig geknot. Zo konden de bewoners herhaaldelijk hout oogsten. Na het knotten van de boom schiet de boom terug uit met jonge takjes. Aangezien het meeste vee dol is op deze sappige aanwas, zat de knot historisch gezien op 2 meter hoogte. Op die manier bleven de nieuwe takjes buiten het bereik van het vee én werd de houtopbrengst gewaarborgd.

Vaak werden bomen ook geknot als ze nog volop in blad stonden. Het blad, de schors en de zachte twijgen werden eerst aan het vee gevoederd. Het dikkere hout diende als brandstof. Zo had men veevoer en brandhout van eenzelfde oogst.

Het woord "knotboom" is een verzamelnaam voor bomen die op deze manier beheerd werden. Het is geen aanduiding van een boomsoort. In de polders zie je bijna uitsluitend populieren en wilgen die geknot worden. De mogelijkheden zijn echter veel ruimer dan dat: lindes, eiken, esdoorns, essen, elzen, haagbeuken, beuken, ... Ze verdragen het allemaal om in bepaalde mate geknot te worden. Het hout dat er

uit voortkomt, is kwalitatiever dan dat van wilgen en populieren.

Het probleem met knotbomen is dat ze periodisch afgezet moeten worden. Als dat niet gebeurt, kan de boom uit balans raken: hij valt om of scheurt open. Belangrijk is daarom om ze tijdig weer te knotten. Bij wilgen en populieren gebeurt dit best om de 5 à 8 jaar.

Om te zorgen dat de resterende knotbomen nog lang blijven bestaan, zet het regionaal landschap zich in om deze bomen te beheren. Er is een website waar men bomen die geknot moeten worden, kan aanmelden. Vrijwilligers worden opgeleid om veilig en vakkundig met de kettingzaag te knotten. Nadien kunnen deze vrijwilligers zich verenigen in "knotploegen". Ze krijgen via het regionaal landschap locaties waar bomen geknot moeten worden. Als bedankje krijgen ze het brandhout dat hun knotwerk heeft opgeleverd.

Een win-winoperatie: de bomen blijven goed onderhouden en de knotter zit warm in de winter.

Heb je knotbomen die onderhouden moeten worden? Of wil je zelf aan de slag als knotter? Laat het ons weten en bezoek onze website www.goedgeknof.be
Domien Van Dijk

Kris Vandevorst, 2015, Agentschap Onroerend Erfgoed Afb ID395497

In Ichtegem in de Boomgaardstraat beschermen vier oude leilindes een woning tegen zon, wind en regen. Deze schermbeplanting vormt een historische eenheid met de woning. Het gebruik van schermbeplanting gaat ver terug. Vóór de 19de eeuw behoorden bakstenen woonhuizen met

pannendak voornamelijk aan rijke boeren toe. De overige boerderijen bestonden eerder uit vakwerk. Schermbeplanting zorgde bij deze constructies voor een bijkomende bescherming tegen weer en wind.

Kasteel Montjoie

In Gistel in de Zevekoteheirweg bevindt zich het rustieke Kasteel Montjoie. Een parel in de omgeving waar velen echter voorbijkomen zonder het op te merken.

Het kasteel (of landhuis) - ook wel gekend als het Kasteel Serruys - werd in het midden van de 19de eeuw gebouwd door de Engelse familie Batlet. Op het domein stond toen reeds een villa en een hovenierswoning. Ter verfraaiing van het landgoed werd - geheel in de lijn van het toenmalige Engelse gedachtengoed - een romantisch kasteelpark in Engelse stijl aangelegd, met onder meer een grote vijver met brug, kunstmatige heuvels, terrassen en boomgroepen. Aan de voorzijde van het kasteel kwam er een open rotonde met lindebomen.

Teneinde het kasteel een beeldbepalend en statig karakter te geven, werd een toegangsreef met beuken aangelegd, die het kasteel rechtstreeks met de Brugse baan verbond. De dreef - een zandweg - is vrij intact bewaard gebleven tot aan het Callaertswallegeleed en heeft een grote belevingskwaliteit.

Het domein werd achtereenvolgens bewoond door de families Batlet, Hillebrant - die het kasteel huurde en er palmbomen en exotische bloemen kweekte, Serruys en Spegelaere. Het huidige gebouw is echter niet het originele. Het verloor de strijd met een verwoestende brand op het einde van WOI. Gelukkig werd het in 1921 heropgebouwd en dat leverde een prachtig dubbelhuis met mansardedak op. Voor de liefhebbers van cijfers, nog even dit: de site heeft een oppervlakte van maar liefst 30.280 m².

Pieter-Jan Vantilborgh

RAB, Kaarten en plannen, nr. 1125. Kaarten van de Grote Westwatering in de gemeente Gistel, 1857

HET REIGERSNEST TE WESTKERKE

De naam 'Het Reigersnest' verwijst naar de kolonie blauwe reigers die daar al meer dan 100 jaar in het voorjaar en de zomer nestelt. Deze trekvogels waren vroeger heel mensenschuw en zochten daar stevast de hoogste eiken en beuken met de stevigste takken uit om jaar na jaar hun nesten te kunnen hergebruiken op veilige afstand van mens en predatoren. Aangezien de parktuin in zijn huidige vorm maar van de eerste helft van de 19de eeuw dateert, was er voordien zeker een andere naam in omloop. In de 17de eeuw werd deze eigendom van de Kartuziers in Brugge al als 'oud schapengoed' vermeld. De laat-middeleeuwse boeren wisten immers dat de grensstreek met afwisseling van zware kleigrond en lichte zandgrond ideaal was voor de schapenteelt.

Door de eeuwen heen evolueerde het houtig erfgoed op het domein mee met de functie en de interesses van de eigenaars. De boerderij is het oudste deel: het houtig erfgoed zal zich toen beperkt hebben tot functionele aanplantingen voor bijvoorbeeld brandhout, als grensbomen, als natuurlijke haag... Op de kaart van Ferraris in 1777 zien we een heus kasteel verschijnen midden op het domein (waar nu de vijver ligt), maar met weinig groen omgeven, voor zover de kaart zo gedetailleerd werd opgemaakt natuurlijk. In de volksmond spreekt de oudere generatie soms nog van "t kasteel". De toegang tot het domein was toen nog ten noorden van het park: logisch voor de heren die van Oostende kwamen uit de Noordstraat. De openbare weg ('Thourhoutweg') liep oorspronkelijk van bij de Meerlaanmolen (Vandamme) dwars door de eigendom via de dreef met paardenkastanjes.

Na de Franse Revolutie komt het in handen van August Wieland, zakenman, ex-burgemeester van Oostende, specialist in landbouwaangelegenheden en verkavelingen, later ook burgemeester van Westkerke. Hij komt naar Westkerke als herenboer en is vermoedelijk de bedenker van de parktuin en de boomgaard. Er wordt naar verwezen als 'de campagne'.

Na 1830 wordt het domein eigendom van de Oostendse familie Van Iseghem die de parktuin verder naar Engelse voorbeelden aanlegt, maar tegelijk ook een bestaan verzekert voor verschillende generaties tuiniers. Zij fungeren deels als conciërge van het domein met zijn statig landhuis, deels als tuiniers om het park met vijver en romantische bruggetjes te onderhouden. Ze zijn ook deels jachtopzieners voor de vele adellijke families die er komen jagen en schaatsen in de winter, deels fruitkwekers voor de honderden fruitbomen die het domein toen

telde: halfstam appels, hoogstam appels en peren, pruimen, leifruit zoals peren en perziken, okkernoten, hoogstam kerselaars, tot vrij exotisch fruit als vijgen en moerbeibessen. Zelfs de Duitse bezetters in WOI beschrijven het geheel als 'oergezellig, een klein paradijs'.

Vanaf de jaren veertig wordt er minder intens getuinierd: dokter Camiel Depuydt-Van Iseghem heeft het landgoed intussen geërfd en gebruikt het puur als buitenverblijf en voor ontspanning. Hij beperkt het aantal fruitbomen ten voordele van de boerderijfunctie. De bewoners van de streek spreken intussen van 'Puts bus'. De oudste zoon Raf sticht er vanaf begin jaren 60 een kroostrijk gezin in de conciërgewoning. In de parktuin zelf zijn er in de najaarsstormen van de jaren 80 heel wat notelaars en oude statige beuken en eiken gesneuveld. Een drama voor het reigerbestand toen, net nadat ze de schrik van de aanleg van de E40 met parking nipt hadden overleefd. Kort nadien was het grote serrecomplex een doorn in het oog van menig natuurliefhebber. Ter compensatie werd het park in westelijke richting uitgebreid.

Het park ligt er nu kraaknet bij en de gebouwen zijn respectvol geres-taureerd dankzij de goede zorgen van de huidige eigenaars. De oude fruitbomen bloeien nog jaarlijks en geven nog fruit. Het blijft er nog steeds een klein paradijs...

Bob Depuydt

Het Reigersnest - Oude Gistelseweg 29-33 8460 Westkerke

WATERBEEKBOS

Het zogenaamde ‘Waterbeekbos’ maakt deel uit van het Wijnendalebos. De naam Waterbeekbos - zij het niet officieel - verwijst naar de Waterbeek die een groot deel van het bosreservaatgedeelte van het Agentschap Natuur en Bos van de Vlaamse overheid doorstroomt. Gelegen op de zuidflank van het Wijnendale Plateau ontspringen op zijn flanken her en der beekjes die het bos een apart karakter geven.

Al van toen het nog ‘Het woud zonder genade’ genoemd werd tot op vandaag is het altijd al bos geweest. Niettegenstaande bukt het bos uit van de historische sporen die over elkaar heen liggen. De oude perceelsnamen die terug te vinden zijn als immaterieel erfgoed in bosdreefnamen als ‘De grote meers’ (weiland) of ‘Eeckvyvere’ (viskweekvijver) spreken boekdelen. 17de-eeuwse bewoningssporen, sagen en legenden, bedijkingen,

© Koen Maertens

de wereldoorlogen, middeleeuwse kluizenaars, houthakkers en jagers, ... allemaal lieten ze hun sporen na in het bos.

Wijnendalebos is een bos van circa 280 hectare groot en is door zijn omvang best belangrijk in West-Vlaanderen. Als blok blijkt het een aantrekkingspool én stronghold te zijn voor zeldzamere dieren, planten en insecten. Havik, oehoe, boommarter, kleine ijsvogelvlieder, zwarte specht, ree, vos, goudveil, ... zijn een greep uit de diversiteit aan soorten die menig natuurliefhebber instemmend doen knikken: ‘Dit is belangrijk!’. Het is dan ook geen verrassing dat dit gebied zowel als cultuurhistorisch landschap en als Europees beschermde habitatzone wordt aangeduid.

Het bosbeheer is er dus geënt op deze zeldzamere planten- en diersoorten en op het historisch

verantwoorde en ecologisch belangrijke middelhoutbeheer, maar kijkt evengoed vooruit naar wat de klimaatcrisis brengt. Een deel van het domeinbos is opgesteld voor het publiek, een ander deel is niet toegankelijk omdat het sinds 1995 beheerd wordt als een van de eerste bosreservaten van West-Vlaanderen. Daarin wordt onder andere de spontane evolutie van economisch beheerde bossen naar natuurgerichte bosbouw bestudeerd. De resultaten van dit onderzoek worden toegepast in andere delen van West-Vlaanderen.

Het ziet er naar uit dat het Wijnendalebos stilaan de weg terug naar zijn grandeur van weleer heeft ingeslagen. Tijdens het Nederlands bewind werden immers alle mooie eiken, waarvoor het Wijnendalebos geroemd was, gerooid. De bomen die daarna zijn aangeplant, vormen nu het decor van het nieuwe bos.

Koen Maertens - Cédric Cuvereau

© Koen Maertens

WANNEER LINDEN WELKOM HETEN...

Bezoekers van de zogenaamde “Couchezhoeve” gelegen in de Zarren-Lindenstraat en genoemd naar de familie Couchez, worden steenvast begroet door twee linden.

De linden verwijzen naar een oude traditie waarbij de erftegang - het “hofgat” - van hoeves geflankeerd werd door twee bomen. Deze bomen werden aangeplant om bescherming te bieden tegen onheil en kwade geesten. Vandaar ook de naam “afweerboom”. Dat deze bomen ook “welkomstbomen” worden genoemd, verwijst dan weer naar het geloof dat een bezoeker eerst gezuiverd moest worden door onder de bomen het erf te betreden vooraleer men hem of haar welkom kon heten. De linden aan de Couchezhoeve zijn zomerlinden die ooit gekandelaber* waren. De meest linkse boom is de omvangrijkste met een stamomtrek van maar liefst 360 cm op borsthoogte en een leeftijd van circa 160 à 180

jaar. De meest rechtse boom is iets jonger, circa 80 à 100 jaar. Tegen de stam van deze boom werd een boomkapel geplaatst.

Beide linden vormen een waardevol groenelement van de site en zijn getuige van een traditionele erfbepanting. Andere traditionele erfbepantingen die eveneens bewaard gebleven zijn, zijn de meidoornhaag die gebruikt werd als afscheiding van de huisweiden en de markante knotbomenrij van canadapopulier. Deze laatste werd aangeplant als groene begrenzing (erfafsluiting) tussen de

huisweide van de Couchezhoeve en de omliggende akkers.

WIST JE?

Wist je dat er in Zarren nog opvallend veel welkomstlinden terug te vinden zijn? Onder meer in de Steenstraat en de Wittehuisstraat staan nog heel bijzondere exemplaren.

**Kandelaber: dit is een snoei-techniek waarbij de takken volledig worden teruggesnoeid tot op de gesteltakken. De boom krijgt hierdoor de vorm van een kandelaber.*

Joke Meerkens & Simon Aneca

Het sociale netwerk van bomen

Houtig erfgoed is een titel die heel wat ladingen dekt. Maar, waar begint dat houtig erfgoed? Om een houten beeld te snijden of een dakgebinte te construeren, heb je uiteraard hout nodig. Dat wordt ons geleverd door bomen en deze worden geleverd door onze bossen. Denk maar aan de zoektocht naar geschikt hout om het dak van de Notre Dame van Parijs te herstellen. Een bos mag je niet gaan beschouwen als een stuk grond waar bomen op groeien. Een bos is een levend organisme waar je verschillende elemen-

ten hebt die samenwerken om een dynamiek in het bos te brengen. Deze gemeenschap van bomen, struiken, kruiden en dieren zorgt ervoor dat er bomen kunnen groeien en dit voor een aantal eeuwen. Men spreekt van een volwaardig bos als het een leeftijd heeft van minstens 100 à 200 jaar. Dan pas is het systeem doorleefd. In een bos heb je het WWW, anders gezegd het “Wood Wide Web”. Dat is een ondergronds netwerk van schimmels die water en voedingsstoffen tot bij de wortels van de bomen brengen. Zo ook wordt informatie doorgegeven als er een insectenaanval is zodat de bomen

een verdediging kunnen opbouwen. De bomen op zich zorgen er ook voor dat er een grote biodiversiteit ontstaat. Zo is de waarde van een 100-jarige eik zeer groot voor insecten. Je kan er tot 450 soorten aantreffen. Verder is hij ook belangrijk als broedgebied voor verschillende vogels en kunnen zoogdieren er hun nesten bouwen. Dergelijke bomen zijn dan ook knooppunten van het WWW. Er komt veel informatie toe die dan over het hele bos verspreid wordt. Als je straks een boswandeling maakt, denk er dan eens aan dat je in een levend organisme bevindt.

Leopold Dewulf

ZORG DRAGEN VOOR BONDGENOTEN

Langdurige hitte en droogte, hevige stormen en overvloedige neerslag zijn voelbare gevolgen van de klimaatopwarming. Een allesomvattende maatregel om die evolutie te kenteren is er niet. De ommekeer moet komen van een reeks aan inspanningen. Bomen en bossen dragen bij tot een aangename en gezondere woon- en leefmilieu. Het zijn trouwe bondgenoten in de strijd voor het behoud van onze planeet.

Met als baseline ‘Het groene hart van het Houtland’ werd eind de jaren 80 van de vorige eeuw het toerisme in Koekelare succesvol gelanceerd. Enkele heidestruiken en een perceel dennen spiegelden de toerist rust en ontspanning voor, in een mooie actieve gemeente. Verfraaiing en behoud van het cultuurhistorische patrimonium in de gemeente brachten een dynamische opwaardering van het landelijke Koekelare op gang.

Nog al te vaak is er weerstand tegen bomen omwille van bladval of licht- en zichtbeperkingen. Enkele voorbeelden van ons ‘levend’ houtig erfgoed in de aandacht brengen vergroot het draagvlak voor een gezonde, groene omgeving.

De Koekelare den (pinus nigra cv Koekelare) is een variëteit uit het complex van zwarte dennen. Van een perceel Corsicaanse dennen in het Koekelarebos aangeplant in 1882 oogstte men zaad voor de lokale planterij. Miljoenen van deze plantjes zijn geëxporteerd voor herbebossing in de Kempen en de Ardennen. De sterke groeikracht en de rechte stammen waren zo opvallend dat men vanaf 1952 dennen uit Koekelare afkomstig als een aparte variëteit beschouwde. Door een gewijzigde beheersvisie bij het Agentschap voor Natuur en Bos werden exoten echter uit onze bossen geweerd. De kweek van deze den is dan ook stilgevallen. Misschien krijgt deze exoot vanwege zijn thermofiele eigenschappen een herkansing door de klimaatopwarming. Het loont de moeite om deze ambassadeurs van onze gemeente te koesteren. In het oorspronkelijke bestand (Grote Vijver) hebben sommige van de 140 jaar oude zaadbomen een stamomtrek van 3 meter en zijn meer dan 30 meter hoog.

Het arboretum van Koekelare is in 1946 aangelegd ter vervanging van het tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoeste arboretum van het Vloethemveld. Het opzet was de houtaanwas van exotische bomen in onze contreien op te volgen om de houtproductie in de domeinbossen te bevorderen. In de gewijzigde visie op de exploitatie van onze bossen zoekt men naar een evenwicht tussen productie, ecologie en educatieve belevingswaarde.

© Bernard Lootens

Om ecologische redenen worden exoten geweerd waardoor een herbestemming voor het arboretum zich opdrong. Het is omgevormd tot een publiek toegankelijk genietplaatsje met grote educatieve waarde.

De linde van het Blauwhof is ongetwijfeld een van de oudste bomen van Koekelare. In een testament van 1891 werd op het behoud van deze toen al monumentale boom aangedrongen. Hij heeft een stamomtrek van 3,80 meter en een zeer brede kroon. Eigenaar Gery Vanryckeghem koestert dit erfstuk waarvan hij de leeftijd op 400 jaar schat. In het verleden merkte hij dat de boom gestrest was bij droogte, sindsdien wordt hij in droge periodes met water vertroeteld. De boom flankiert de monumentale schuur van deze historische hoeve. Tussen de wortels is een ijzeren voorwerp vastgegroeid dat vroeger door de landarbeiders werd gebruikt om hun “pikke te zetten”*.

© Bernard Lootens

Voor de Kelten en de Germanen woonde de geest van de godin Freya in een lindeboom waardoor aan dit heiligdom beschermende krachten werden toegewezen. Vandaar dat ze vaak aan hoeven en kapelletjes werden aangeplant.

‘Een veldkapel, reeds eeuwen oud staat bij de Bisschophoek gebouwd. Bezie hoe zij gekalkt in ‘t wit in linde en groen verscholen zit.’ Met dit versje bejubelde pastoor De Gryse de Bisschophoekkapel. Bij een storm in 2018 viel de kroon van een in 1950 aangeplante linde op de kapel. Het litteken is nog zichtbaar maar de overgebleven stam kreeg een tweede kans. De schade aan het kapelletje is hersteld.

Bomen verbinden met een plaats, persoon of gebeurtenis geeft ze meer aandacht en een grotere overleveringskans. De geboorte van een kind, een verjaardag of een jubileum, het zijn allemaal gelegenheden om onze leefomgeving te verfraaien en de toekomst ervan te verze-

**Pikke zetten: met een hamertje de oneffenheden uit de snede van een kleine zeis kloppen.*

Bernard Lootens

© Bernard Lootens

BEKENDMAKING

Kleine landschapselementen (KLE's) spelen een belangrijke rol in het behoud van de landschappelijke en ecologische waarde van de ruimte rondom ons. Onder KLE's verstaan we onder meer hagen, heggen, houtkanten en houtwallen, knotbomen en boomgaarden. Maar ook poelen, sloten en holle wegen zijn voorbeelden van dit type natuurlijke elementen. Ondanks hun grote waarde staan zij niettemin onder grote druk. Vandaar dat in bepaalde gebieden wijzigingen aan vegetaties of kleine landschapselementen verboden of vergunningsplichtig zijn.

Om het behoud of het herstel van deze KLE's te stimuleren verlenen sommige lokale besturen een premie voor de aanleg en het onderhoud van kleine landschapselementen. De voorwaarden worden per gemeente vastgelegd.

- In onze regio kan je hiervoor terecht bij:
- **Gistel** - Milieu, klimaat & landbouw 059 27 02 21 - milieudienst@gistel.be
 - **Ichtegem** - Lokale Economie 059 34 11 20 - ondernemen@ichtegem.be
 - **Koekelare** - Milieu - 051 58 92 01 - heidi.meulemeester@koekelare.be
 - **Kortemark** - Milieu - 051 57 51 34 - milieu@kortemark.be
- Ook bij de Regionale Landschappen kan je aankloppen voor advies, planopmaak en realisatie, al dan niet in combinatie met financiële ondersteuning.
- **Regionaal Landschap Houtland en Polders** - landschap@rlhp.be
 - **Regionaal Landschap Westhoek** 057 23 08 53 - marc.cordenier@rlwesthoek.be (particulier) of 051 65 04 26 bert.pattyn@rlwesthoek.be (landbouwer)